

Mövzu: 10 AZƏRBAYCANIN DÜNYA İQTİSADİYYATINA İNTEQRASIYASI

Plan:

1.İnteqrasiyanın mahiyyəti. İnteqrasiya səviyyəsi.

2.Beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla əlaqələr

3.Xarici borcun mənbələr üzrə quruluşu

“İnteqrasiya”(integration) sözünün iqtisadi ədəbiyyatlarda işlədilməsi 1940-cı illərdən əvvəl təsadüf edir. – Bu söz ilk dəfə rəsmi olaraq 31 Oktyabr 1949-cu ildə Avropa İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı Şurasının (OEEC) iclasında Paul Hoffman tərəfindən işlədilmişdir. – Sözün kökü Latınca“bütövləşmə”, “bütövləşdirmə” mənaları daşıyan “integratio” sözünə dayanır.

“İnteqrasiya” anlayışına iqtisadi yanaşmalar • Klassik məktəb – Adam Smith, “Xalqların sərvət”(1776): iki ölkə arasındakı ticarətdə gömrük vergilərini ortadan qaldıraraq üçüncü ölkələrə qarşı ortaq gömrük vergisi tətbiq edilməsi halında, gömrük birliyinə doğru gedən ölkələrdəki istehsalçı və satıcılar bundan fayda əldə edəcəkdir. – Robert Torrens, “Tarif siyasət haqqında risalələr” (1827): qarşılıqlı tarif müzakirələrinin çoxtərəfli tarif müzakirələrinə tərcih edilməsi zəruriliyini göstərilir. Çoxtərəfli tarif müzakirələrinin ticarət hədləri üzərində neqativ təsirə malik olduğu qeyd edilir.

İqtisadi inteqrasiyanın 3 forması

- Milli inteqrasiya – bir ölkə sərhədləri çərçivəsində müxtəlif regionların inteqrasiyasını nəzərdə tutur.
- Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya – müxtəlif ölkələrin bir region çərçivəsində birləşməsinə nəzərdə tutur.
- Dünya inteqrasiyası – müxtəlif regional qrupların birləşməsi və vahid bir iqtisadi və siyasi birlik halına çevrilməsi nəzərdə tutulur.

XX əsrin sonlarında siyasi müstəqilliyini yenidən əldə edən Azərbaycan iqtidarının iqtisadi sahədəki əsas vəzifələrindən biri də ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasını təmin etmək olmuşdur.

Beynəlxalq iqtisadi integrasiya xarici ticarət, sərmayənin beynəlxalq dövriyyəsi, məşğulluğun beynəlxalq dövriyyəsi, beynəlxalq iqtisadi təşkilatlara üzvlük, regional ittifaqlarda iştirak şəklində həyata keçir.

Xarici iqtisadi münasibətlər, hər dövlətin dünya ölkələri arasında yerini və nüfuzunu müəyyən edən faktorlardandır. Bu münasibətlərin möhkəm təməllər üzərində qurulması və genişlənməsi müstəqilliyini yeni əldə edən ölkələr üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanda xarici iqtisadi münasibətlər, uzun müddət "dəmir pərdələrlə" çevrilmiş Sovetlər İttifaqı dövründə iqtisadiyyatın müstəqil bir sahəsi kimi mövcud olmuşdur. Mərkəzdən icazə olmadıqca xarici dünya ilə əlaqə qura bilməyən ölkə, müstəqillikdən sonra yeni bir sistem yaratmağa çalışmışdır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının keçmiş ittifaqdan miras qalan strukturu, müstəqil bir ölkənin milli iqtisadiyyatının tələblərinə cavab verməməsi ilə yanaşı, dünya iqtisadiyyatına müvafiq şəkildə integrasiya olunmasına, ölkənin iqtisadi müstəqilliyinin təmin olunmasına da imkan vermirdi.

Xüsusilə, Umumi Lider mərhum prezident cənab Heydər Əliyevin ölkə başçısı olmasından sonra həssas tarazılıq siyasətləri çərçivəsində Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlərinin formalaşdırdığı və dünya iqtisadiyyatına integrasiyanın başladığı görülür.

Coğrafi mövqe baxımından Azərbaycanın əlverişli olması, böyük enerji kompleksləri, neft və neft ekipmanları sənayesi, kimya, elektronika və şərabçılıq sənayesi, nəqliyyat infrastrukturunu və xammal ehtiyatlarının zənginliyinə baxmayaraq texnoloji potensialın zəifliyi, istehsalın kifayət qədər olmaması, ucuz işçi kimi faktorlar xarici iqtisadi münasibətlər sistemini istiqamətləndirilən əsas amillər olmuşdur.

İNTEQRASIYA SƏVİYYƏSİ

Müstəqilliyin ilk illərində sadəcə MDB ölkələri ilə sıx olan əlaqələr, vaxt keçdikcə digər xarici ölkələri də əhatə etmiş və hal-hazırda ticari müqavilələr, xarici investisiyalar və beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından alınan kredittlərlə birlikdə inkişaf etməkdə olan bir sistem halına çevrilmişdir. Bu sistemi idarə

edənlər əlaqədar dövlət təşkilatları olan Ticarət Nazirliyinə çevrilən Xarici İqtisadi Əlaqələr Nazirliyi, Dövlət Gömrük Komitəsi, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinə bağlı Xarici İnvestisiyalar Müdirliyi ilə Nazirlər Kabineti tərkibindəki Xarici Kredit və Yardımlar Agenti tərəfindən həyata keçirilir.

Azərbaycanın liberal iqtisadi modelə keçməsi ilə ölkənin daxili bazarının dünya bazarlarının bir parçası halına çevrilməsi prosesi, xarici ticarətini liberallaşdırmaq üçün edilən ciddi nizamnamə dəyişiklikləri ilə sürətlə davam edir.

Dünya iqtisadiyyatına integrasiya prosesində önəmli bir məsafə qət etdiyinə göstəricisi olacaq şəkildə 2010-cü ildə Azərbaycan, 130 ölkə ilə ticari münasibətlər qurmuşdur. Ancaq, müəssisələrin dünya bazarlarında rəqabət edə biləcək səviyyədə istehsal edə bilməmələri Azərbaycanın hazır məhsul ixrac etməklə integrasiya imkanlarını məhdudlaşdırır.

BEYNƏLXALQ İQTİSADI TƏŞKİLATLARLA ƏLAQƏLƏR

Azərbaycanın xarici iqtisadi əlaqələrində yeni olan hallardan biri də, bəzi iqtisadi təşkilatlara üzvlük və bunlardan alınan kreditlərdir. Xarici iqtisadi əlaqələr sisteminin əsasını isə, Azərbaycanın xarici ticarət rejimi təşkil edir.

Azərbaycanın üzv olduğu iqtisadi təşkilatlar bunlardır:

Beynəlxalq Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (IBRD), Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF), Qaradəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (BSEC), CCC (Commodity Credit Corporation), Avropa Şurası (CE-müşahidəçi), Miqrantlarla İş Mərkəzi (CIS), Avropa Atlantik Müttəfiqliyi Şurası (EAPC), Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD), Avropa İqtisad Komissiyası (ECE), İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO), Asiya və Sakit Okean İqtisadi və Sosial Komissiyası (ESCAP), Birləşmiş Millətlər Qida və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı (FAO), Beynəlxalq Hava Müdafiəsi Təşkilatı (ICAO), ICRM, IDA (International Development Association), İslam İnkişaf Bankı (IDB), Beynəlxalq Kənd Təsərrüfatı İnkişaf Fondu (IFAD), Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatı (IFC), Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (ILO), Intelsat, Interpol, NAM (Non-Aligned Movement - müşahidəçi), Birləşmiş Millətlər (BM), BM Ticarət

və İnkişaf Konfransı (UNCTAD), Birləşmiş Millətlər Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatı (UNESCO), Sənaye İnkişaf Təşkilatı (UNIDO), Dünya Səhiyyə Təşkilatı (WHO), Dünya Ticarət Təşkilatı (WTO-müşahidəçi).

Azərbaycan, ölkə daxili maliyyə ehtiyatlarının məhdud olması səbəbiylə, ölkənin istehsal və sosial strukturunun yenidən qurulmasında beynəlxalq maliyyə təşkilatlarının geniş maliyyə imkanlarından maksimum səviyyədə faydalanmaq üçün bu təşkilatlarla müttəfiqlik etmişdir. Azərbaycana kredit verən təşkilatların başında Avropa İttifaqı (TACIS, TRACECA, INOGATE), BVF, Dünya Bankı (IBRD), ABŞ İxrac və İdxal Bankı, Beynəlxalq İnkişaf Təşkilatı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD), Türk Eximbankı, İslam İnkişaf Bankı (IsDB), Yaponiya Beynəlxalq Müttəfiqlik Bankı, Qaradəniz Ticarət və İnkişaf Bankı (BSTDB), IFC, Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW,Almaniya) gəlir. Zəmanət baxımından sərmayə riskinin azaldılması üçün Çox Tərəfli İnvestisiya Zəmanət Agenti (MIGA) Azərbaycanda fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatlar tərəfindən açılan kreditlər, bazar iqtisadiyyatına keçidi asanlaşdırmaq məqsədiylə açılan layihə kreditləridir. Xarici kredit almasıyla yanaşı Azərbaycana beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən edilən yardımlar da önəmli dərəcələrə yüksəlmişdir. Bunların arasında, Avropa İttifaqı tərəfindən edilən yardımlar xüsusi yerə sahibdir. Bir çox beynəlxalq iqtisadi təşkilatla əlaqəsi olan Azərbaycan regional iqtisadi və ticari əlaqələr baxımından əhəmiyyət kəsb edən təşkilatlara üzvdür. Digər tərəfdən Avropa İttifaqı ilə də sıx bir münasibət içərisindədir.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Yaponiya Beynəlxalq İqtisadi Müttəfiqlik Fondu kimi digər beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından da kredit alınmasına baxmayaraq, alınan xarici kreditlərdə üstünlüyün BVF və Dünya Bankında olduğunu qeyd etmək lazımdır.

H. Əliyevin iqtidara gəlməsi ilə alınan ilk əhəmiyyətli qərar milli valyuta vahidi olaraq Manatın tək ödəmə vasitəsi olaraq qəbul edilməsi olmuşdur. İkinci əhəmiyyətli addım isə, enerji ehtiyatlarından faydalanma strategiyasının seçilməsidir. Bundan sonra dünya iqtisadiyyatına integrasiya üçün atılan

addım BVF və Dünya Bankı ilə əlaqələr qurulmağa başlanmışdır. Azərbaycan 1992-ci ilin sentyabr ayında BVF, Dünya Bankı və Beynəlxalq İnkişaf İttifaqına üzv olmuşdur. Hər nə qədər Dünya Bankı və BVF-yə üzvlük 1992-ci ildə qəbul edilsə də, bu təşkilatlarla ilk kredit müqaviləsi 1995-ci ildə imzalanmışdır.

BVF və Dünya Bankı, inkişaf etməkdə olan ölkələrin dünya bazarına struktur uyğunlaşmasına nail olmaq və onun bir parçası halına gəlməsi üçün xarici kredit və borclandırma mexanizmlərini istifadə etməkdə bu prosesi zəmanət altına almaq üçün də həmin ölkələrə, stabillik və struktur uyum proqramları tövsiyyə edir.

Aşağıda Azərbaycanın qabaqcıl beynəlxalq iqtisadi təşkilatlarla olan əlaqələri ayrı-ayrılıqda ələ alınacaqdır.

BVF ilə Əlaqələr

Sovet İttifaqının dağılmasından sonra bu ölkələrin bazar iqtisadiyyatına keçidini idarə etmə rolunu da üzərinə götürən BVF, bu ölkələrin çoxunda özsiyasətini tətbiq etmə şansı əldə etmişdir.

Azərbaycanın bazar iqtisadiyyatı mexanizminə keçidini və iqtisadi stabilliyi əldə etməyə dair fəaliyyətləri beynəyxalq təşkilatlar da dəstəkləyir. Bu çərçivədə, Azərbaycan və BVF arasında makroiqtisadi stabilliyi və inkişafı dəstəkləmək və ölkəni neft gəlirlərinə hazırlamaq məqsədiylə yardım müqavilələri imzalanmışdır.

İqtisadi böhrandan çıxma arayışlarında xarici yardıma müsbət baxan və 117 Milyon SDR ilə 18 sentyabr 1992-ci il tarixində BVF-yə üzv olan Azərbaycan, BVF-dən ilk krediti 1995-ci ilin 19 aprel tarixində almışdır. Bu kreditin həcmi 46 milyon dollar olmuşdur.

BVF, Azərbaycanda tətbiq edilən 1995-1996 iqtisadi islahat proqramını 1995-ci ilin noyabr ayında 132 milyon dollarlıq kreditlə dəstəkləmişdir. Bu iqtisadi islahat proqramı müntəzəm pul və maliyyə siyasətləri ilə inflyasiyanın azaldılması ilə yanaşı maliyyə sektorunun yenidən qurulması, qiymət struktu-

runun rasyonallaşdırılmasına və özəlləşdirmədə sürətli bir inkişafa nail olmaq kimi struktur islahatlarını da əhatə edirdi.

1998-ci il proqramını dəstəkləmək üçün isə BVF, 1997-ci ilin dekabr ayında cəmi 64 milyon dollarlıq yeni iki kredit tranşını daha təsdiqlədi. Bu kreditlərlə inflyasiyanın azaldılması və böyümənin yenidən başladılması kimi makroiqtisadi sabillik hədəflənirdi.

1999-cu ilin yanvarında təsdiq edilən və 112 milyon dollar həcmində olan kredit isə, 1999-cu il iqtisadi və maliyyə proqramını dəstəkləmək və 1998-ci ildə dünya neft qiymətlərində baş verən azalmanın ixracata mənfi təsirlərini aradan qaldırmaq məqsədini güdürdü. BVF verədi bu kreditlə dövlət sektorunun yenidən qurulması istiqamətində struktur reformlarına da dəstək verməyə davam etmiş olurdu.

Azərbaycan hökumətinə iqtisadi reformlarını dəstəkləməyi davam etdirmək üçün 2001-ci ilin iyulunda "Yoxsulluğu Azaltma və Böyümə Asanlığı" adı altında 100 milyon dollarlıq kredit verildi. Bu kreditin əsas məqsədi, makroiqtisadi sabilliyi yenidən əldə etmək, iqtisadiyyatın qeyri-neft sektorlarının böyüməsini təşvik etməkdir.

2002-ci ilin ortalarında Azərbaycan iki dilim olaraq 16.1 milyon SDR aldı. Ancaq, bundan sonra tərəflər arasındakı anlaşmazlıq üzündən proqram bir il donduruldu. 2003-cü ilin mayında BVF 12.87 milyon SDR-lik üçüncü dilimin ayrılmasına qərar verdi.

Azərbaycan BVF-dən "Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişaf Üzrə Dövlət Proqramı" çərçivəsində də kredit alır. Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF), yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişaf Proqramı (PRGF) çərçivəsində Azərbaycana 80.45 milyon SDR (119 milyon dollar) ayırmışdır. Həyata keçiril-məsinə 6 iyul 2001-ci ildə başlanan proqram çərçivəsində kredit 10 illiyinə, illik 0.5% faizlə 5.5 il sonra geri ödəmək üzrə verilmişdir.

"Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişafın Təmin Olunmasına Dair Kredit Mexanizması", BVF-nin gəlir səviyyəsi aşağı olan ölkələr üçün nəzərdə tutduğu az faizli kredit mexanizmasıdır. PRGF vasitəsilə həyata keçirilən

proqramlar, tətbiq etdiyi ölkəyə mənsub olan, vətəndaşların geniş iştirakı ilə ha-zırlanaraq təsdiq edilən və Yoxsulluğun Azaldılması haqqında hazırlanan strategiya sənədinə təsirini göstərən yoxsulluğun azaldılması strategiyasına dayanmaqdadır. Məqsəd, PRGF yardımıyla hayata keçirilən hər bir proqramın, ölkənin makroiqtisadi strukturu və sosial siyasəti ilə əlaqədar olmasını, bu mexanizmanın inkişaf və yoxsulluğun azaldılmasına xidmət etməsini təmin etməkdir. Hazırda Azərbaycan BVF-in kredit resursları olmadan fonddan yalnız texniki yardım alır. 2009-ci il oktyabrın 1-nə olan məlumata görə, Azərbaycanın fond qarşısındakı borcları \$81,9 mln. təşkil edir. 2008-2012-ci illərdə Azərbaycan əvvəl alınmış kreditlərin ödənilməsi çərçivəsində fonda 55,96 mln. SDR (\$88,9 mln.) ödəyəcək.

Dünya Bankı ilə Əlaqələr

Azərbaycanın yeni iqtisadi sistemə keçidi mərhələsində qarşılaşdığı problem-ləri həll etmə və iqtisadi böhrandan mühafizə etmək məqsədi ilə Dünya Bankı müxtəlif proqram və layihələrlə dəstək verir. Bunlar bilavasitə iqtisadi islahatlarla əlaqədar olanlar və iqtisadi inkişafa dolaylı olaraq kömək edən layihələr olaraq ikiye ayrıla bilər. Dünya Bankı Azərbaycana iqtisadi inkişaf siyasəti mövzusunda tövsiyələr etməklə yanaşı, investisiyalar və dövlət büdcəsinin maliyyəsi məqsədi ilə xarici yardımların koordinasiya mövzusunda köməklik edir.

Strategiya siyasəti və investisiyaların təmin edilməsi yolu ilə, hökumət büdcəsinin maliyyələşdirilməsi və yardımın tənzimlənməsi ilə keçid dövründə ölkəyə lazımi yardımın təmin edilməsi Dünya Bankının Azərbaycana dair fəaliyyətlərinin əsasını təşkil edir. Dünya Bankının Azərbaycana yardım proqramının əsas məqsədi, neft vəsaitlərini idarə etmək üçün hökumətin struktur imkanını gücləndirmək istiqamətində texniki yardım təşkil etmək və reformları sürətləndirmək üçün əsas qanunları müəyyənləşdirməkdir.

Dünya Bankı xüsusi ilə hökumətin neft ehtiyatlarını idarə etməsində təşkilatı imkanların gücləndirilməsi və dəyişikliklərin əsas siyasətinin formalaşdırıl-

ması, reformların sürətləndirilməsi məqsədiylə Azərbaycan hökuməti ilə bərabər fəaliyyət göstərir.

Dünya Bankı, özəlləşdirməyə və investisiya mühitinin əlverişli hala gəlməsinə, su, təbii qaz və elektrik sisteminin yaxşılaşdırmasına, səhiyyə və təhsil sektorlarının inkişafına, yoxsulluğun azaldılması strategiyasının hazırlanmasına diqqət göstərir.

Azərbaycana ilk növbədə yenidən qurma, qaçqın və məcburi köçkünlərə yardım işlərinə vəsait ayıran Dünya Bankı, artıq bir sıra böyük layihələr də həyata keçirmişdir. Misal üçün, ayrılan kreditlər hesabına büdcə fəaliyyətlərində, sosial sahədə reformalar edilir, ölkədə təhsil, səhiyyə və su təchizatı ilə bağlı sahələrdə lazımi addımlar atılır. Dünya Bankı bundan sonra da diqqətini əsas üç istiqamətə verəcəkdir: Birinci, qeyri-neft sektorlarının inkişafı və bu sektorlarda yeni iş yerlərinin yaradılmasına, dövlət idarəçiliyinin şəffaflaşmasına və daha çox məsuliyyət prinsipi ilə işləməsinə, sosial xidmətlərin, təhsil və səhiyyə gös-təricisinin yaxşılaşdırılmasına xidmət etmək. Korrupsiya ilə mübarizə və muha-sibat sisteminin təkmilləşməsi ilə əlaqədar qanuni düzəlişlər də Bankın diqqət göstərdiyi sahələrdir. DB-nin güzəştli və qarşılıqsız kreditləri, ölkədə ÜDM-nin adam başına düşən həcmi arzu edilən səviyyəyə yüksəlməyə qədər veriləcəkdir.

Dünya Bankının Azərbaycana ayırdığı ilk kredit neft sektoruna istiqamətlənmişdir. Neftin Azərbaycan iqtisadiyyatındakı çəkisi və yeri diqqətə alındıqda həmin kreditin iqtisadiyyata nə qədər əhəmiyyətli olduğu aydın olur. Dünya Bankı tərəfindən ayrılan kreditlər də xarici investisiya kimi iqtisadiyyat üçün eyni müsbət tövhələr verir. Bank kreditlərinin ayrı bir xüsusiyyəti isə, həmin kreditlərin uzun müddətli və çox az faizli olmasıdır. Dünya Bankı Azərbaycana kreditləri 35 il müddətinə və faizsiz verir, hökumət Banka ildə 0.75% xidmət haqqı ödəyir.

Ancaq, kreditlərdən gözlənilən effektlərin əldə edilməsi üçün onların təyinatına uyğun xərclənməsi, lazımi xərclərdən qaçılması vacibdir. Belə olmasa, yəni kredit üzərinə hesablanan faizlər kredit istifadəsi sonrası qazanılan iqtisadi

vəsaitlər, artımlar vasitəsiylə qarşılanmazsa, bu səpgidə alınan kreditlər gələcək nəsillər üçün ağır bir maddi yük yaradacaqdır.

Dünya Bankı (DB) ilə 2000-ci ilin may ayında "Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və Kreditləndirilməsi" adlı bir layihə imzalanmışdır. Həmin layihənin həcmi 33,7 milyon dollardır. Layihə çərçivəsində, "G&G Consulting" (Türkiyə-Avstraliya) konsersiyumunun yaratdığı İKA tərəfindən 6 mindən çox üzvü birləşdirən 329 ortaqlar qrupuna həcmi 9.4 milyon manat olan kredit verildi. Bundan əlavə, layihə çərçivəsində 566 adam tərəfindən 20 kredit İttifaqı (Beyləqan və Naxçıvan regionlarının hər birində 6, Şəki regionunda 5 və Masallı regionunda 3 kredit İttifaqı) quruldu. Layihə çərçivəsində regionlarda daşınmaz əmlakın qeydiyyat sistemi inkişaf etdirildi və 2010-cu ilə qədər kənd təsərrüfatı sektorunun inkişaf strategiyası hazırlandı.

Dünya Bankı 2003-2010 ci illər arasında Azərbaycanda 9 layihə həyata keçirməyi planlaşdırmışdır. Layihələr üçün nəzərdə tutulan maliyyə yardımının həcmi isə, 150-225 milyon dollar həcmindədir. Həmin layihələr və layihələrin maliyyə həcmi aşağıdakı kimidir:

- Su təchizat sisteminin yenidən inşası üçün əlavə layihənin reallaşdırılması məqsədiylə 12 milyon dollar,
- Təhsil sisteminin inkişafı ilə əlaqədar layihə üçün 18 milyon dollar,
- Suvarma sisteminin yenilənməsi ilə əlaqədar layihə üçün 30 milyon dollar,
- "Yoxsulluğun Azaldılması və İqtisadi İnkişafı Üçün Dövlət Proqramı" çərçivəsində isə 2003-cü ildə 17 milyon dollar,
- Kəndlərin inkişafı məqsədi ilə 22 milyon dollar,
- Təqaüd sisteminin yenidən qurulması məqsədiylə 10 milyon dollar,
- Elektrik paylama sisteminin yenilənməsi üçün 40 milyon dollar,
- "Şahdağ" milli parkının yenidən qurulmasına 8 milyon dollar,
- "PRSC-2"nin həyata keçirilməsi məqsədiylə 20 milyon dollar.

Dünya Bankı eyni zamanda "Bakı-Tbilisi-Ceyhan" neft boru kəmərinin tikintisi layihəsinə 300 milyon dollar vəsait ayırmışdır²³¹.

Bu çərçivədə; Dünya Bankı ölkənin qərb regionlarında özəl sahibkarlığı dəstəkləmək məqsədi ilə qurduğu kredit ittifaqları ilə 2003-2004-cü illərdə Gəncə-Qazax regionunda təxminən 3000 fermerə kiçik faizli 1.2 milyon dollar həcmində kredit vermişdir. DB Böyük Bakının su təchizatı layihəsi-II üçün 10.3 milyon dollar, qaz sisteminin Rehabilitasiyası Layihəsi üçün 13.9 milyon dollar, kənd təsərrüfatı sektorunun özəlləşdirilməsi layihəsi üçün 10.2 milyon dollar vəsait ayırmışdır.

Yuxarıda ifadə edildiyi kimi Dünya Bankının (DB) təqaüd və sosial müdafiə ilə əlaqədar olaraq qəbul etdiyi layihənin ümumi həcmi 10 milyon dollardır. Bu vəsait ölkədə təqaüd sisteminin yenidən qurulması, təqaüd sisteminə şəffaflığın təmin edilməsi və sosial yardımın birbaşa ehtiyac sahiblərinə çatması üçün lazımi şərtlərin formalaşdırılması məqsədlərini güdür. Bu layihə, DB-nin Azərbaycan üçün maliyyələşdirdiyi 16-cı layihədir.

Dünya Bankının rayonların inkişafı ilə əlaqədar olan və həcmi 22 milyon dollar olan layihə 4 illik bir müddətdə tətbiq olunacaqdır.

2005-ci ildən isə Azərbaycan Dünya Bankından (DB) müxtəlif layihələr üçün aldığı kreditlərin geri qaytarılmasına başlanılmışdır. Azərbaycanla DB arasında ilk kredit müqaviləsi 1995-ci ildə imzalandı və bu kreditin müddəti 2005-ci ildə qurtarır. Azərbaycanın DB-dən aldığı bütün kreditlərin geri qaytarılmasında, prinsip olaraq, ilk 10 il keçdikdən sonra başlanır. Son dövrlər DB ölkənin kənd təsərrüfatı sektorunun inkişafına xüsusi əhəmiyyət verir.

2010 cu ilin iyun ayına qədər DB və Azərbaycan hökuməti arasında müxtəlif layihələr çərçivəsində 1 625 milyon dollar həcmində 57 kredit müqaviləsi imzalanmışdır²³². Layihələrin 16-sı hələ reallaşma astanasındadır, 5-i isə artq həyata keçirilmişdir. 76.85 milyon dollar həcmində olan ən böyük kredit struktur islahatları layihəsinə ayrılmışdır.

Çox Tərəfli Investisiya Təminat Agentliyi (MIGA) ilə Əməkdaşlıq

Dünya Bankı Qrupunun üzvü olaraq Çox Tərəfli İnvestisiya Təminat Agentliyi (MIGA), inkişaf etməkdə olan ölkələrdə ticari olmayan, siyasi risk faktorunun azaldılması, təminat altına alınması məqsədi ilə xarici sərmayədarlara kömək

etmək məqsədi ilə 1988-ci ildə qurulmuşdur. 154 üzvü olan MİGA-nın ümumi sərmayəsi təxminən 1.2 milyard dollar həcmindədir.

MİGA, Azərbaycanda fəaliyyət göstərən xarici şirkətlərə yardım olaraq altı dəfə 77.1 milyon dollar həcmində təminat vermişdir. İlk təminat Bakıdakı Coca-Cola şirkətinə 18.3 milyon dollar sərmayə qoyan Türkiyənin Efes şirkətinə verilmişdir. İkinci təminat, Türkiyədən Koçbanka 2.7 milyon dollar sərmayəsinə verilmişdir. Bundan əlavə Almaniyanın Bank Kreiss AG, Türkiyənin Pamukbank və Azərtel şirkətlərinə, onların Azercell şirkətinə və Azərbaycanın rəqəmsal əlaqə sektorlarına sərmayələri üçün təminat verilmişdir.

MİGA 2003-cü ilin fevral ayında isə un dəyirmanının genişləndirilməsi və müasirləşdirilməsi üçün Türkiyədən Fatoğlu Qıda Sənaye və Ticarət Şirkətinə 529.920 dollar həcmində təminat vermişdir. Bu sərmayə investisiyaları mülkiyyət hüquqlarının məhdudlaşması, özəl mülkiyyətin müsadirə edilməsi, müharibə və münaqişələri də nəzərə almaqla siyasi risklərə qarşı sığortalanmışlar.

Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatı (IFC) ilə Əməkdaşlıq

Beynəlxalq Maliyyə Təşkilatı (IFC), Dünya bankı qrupu içində, inkişaf yolundakı ölkələrin özəl sektora layihə krediti vermək məqsədiylə 1956-cı ildə qurulmuşdur. Təşkilatın 2.4 milyard dollar sərmayəsi və 175 üzvü vardır.

IFC, üzv ölkənin özəl sektor quruluşlarının müxtəlif layihələrinə kredit verə biləcəyi kimi, sendikasiyalarına da iştirak edir. IFC-nin sərmayə ortaqlığına iştirakı da mümkündür. Azərbaycanda IFC-nin strategiyası maliyyə sektorun güclənməsi, kiçik həcmli müəssisələrin çoxalması, ölkənin sənaye və kənd təsərrüfatı sektoruna yardımının artışı, maliyyə yardımının neft sektoru xaricində olan sahələrə də istiqamətlənməsi və enerji sektoruna olan investisiyalara kömək etmək istiqamətində tətbiq edilir.

Avropa Yenidən Qurma və İnkişaf Bankı ilə Əlaqələr

Avropa Yenidən Qurma və İnkişaf Bankı (EBRD), sosialist sistemin dağılmasından sonra mərkəzi və şərq Avropa ilə yanaşı köhnə Sovet məkanında

müstəqilliyini elan edən ölkələrə, sərbəst bazar iqtisadiyyatı və demokratiyaya keçiddə maliyyə dəstəyi vermək məqsədiylə 1991-ci ildə qurulmuşdur.

EBRD, aktiv olaraq Azərbaycandakı neft, nəqliyyat, bank sektoru kimi sahələrin inkişafına dəstək verir. Bu isə, Azərbaycanda qeyri-neft sektorların inkişafını təşviq edir. Ölkədə investisiya mühitini formalaşdırmaq üçün, EBRD, xüsusi ilə kiçik və orta həcmli müəssisələrə, özəl sektora yardım edir. Bank bundan əlavə, Azərbaycanda neft və təbii qaz sektoruna etdiyi yardımlara da davam edir.

Bank, Azərbaycana 1991-2003 cü illər arasında 19 fərqli layihə üçün 261.577.000 avro birbaşa investisiya, 18.224.000 Avro regional investisiya olmaq üzrə, 279.801.000 avro kredit vermişdir.

EBRD 2010-cü ildə qədər, Azərbaycanla 14 layihə ilə əlaqədar müxtəlif müqavilələr imzalamışdır. Bu çərçəvdə Azərbaycana 500 milyon dollara yaxın kredit vermişdir. Bu kredit əsasən neft sektoruna ayrılmışdır. Kreditlərin 200 milyon dolları, neft və qaz sektorunun inkişafına xərclənmişdir. EBRD 2010-ci ildə isə, elektrik enerjisi, mədən sənayesi və regionlarda qeyri-neft sektorlarına olmaq üzrə, xüsusi ilə kiçik həcmli müəssisələrin inkişafı məqsədiylə kredit verilməsini planlamışdır. EBRD eyni zamanda bank inşaat sektoruna da maraq göstərir. İnşaat sektorunda inşaat materiallarına tələbin artması səbəbi ilə inşaat materialları istehsal edən şirkətlərə yardım etmək və onların sərmayəsini artırılmasına kömək etmək istəyir.

Avropa Yenidən Qurma və İnkişaf Bankı eyni zamanda Azərbaycanda alternativ enerji vəsaitlərinin inkişafına da böyük maraq göstərir.

Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Bankı ilə Əlaqələr

Yaponiyanın Beynəlxalq Əməkdaşlıq Bankı (Japanese International Cooperation Bank) ilə əməkdaşlığının enerji sektorunda cəmləşdiyi görülür. Yapon Beynəlxalq Əməkdaşlıq Bankı Azərbaycan üçün enerji sektorundakı yenidən qurulmayı reallaşdırmada ən əhəmiyyətli maliyyə donorlarından biri olmuşdur. Bank, 2010 cu ilə qədər sektorunun inkişafı məqsədiylə 339 milyon

dollar və Sumqayıtda neft-kimya sənayesi üçün blokların inşa edilməsinə 100 milyon dollar həcmində kredit vermişdir. Təşkilat eyni zamanda Qaradağdan (Bakının cənubunda) regiondakı elektrik satansiyasına qaz kəmərinin çəkilməsini də həyata keçirmişdir.

Asiya İnkişaf Bankı ilə Əlaqələr

2001-ci ildən Azərbaycanda fəaliyyətə başlayan Asiya İnkişaf Bankı (ADB), əsasən xalqın mal və xidmət ehtiyacının qarşılanması və özəl sektorun inkişafı üçün infrastrukturun və iş yerlərinin qurulması istiqmətində fəaliyyət göstərir.

2004-cü ildə Asiya İnkişaf Bankı, Mingəçevirdə yaşayan məcburi köçkünlərin həyat şəraitlərinin yaxşılaşdırılması üçün 2.5 milyon dollar həcmində yardım layihəsi reallaşdırmışdır. Səhiyyə Nazirliyi ilə birlikdə həyata keçirilən kiçik uşaqların qidalanması və yod çatışmamazlığı ilə əlaqədar layihəyə isə, 850 bin dollar vəsait ayrılmışdır. Asiya İnkişaf Bankı yoxsulluğun azalması ilə bağlı dövlət proqramına da yardım etmişdir. Bankın layihələrindən biri də sel və daşqından zərər görənlərə yardımlarla əlaqədardır. ADB-nin Bakıda daimi təmsilçiliyinin açılması isə, onun Azərbaycana marağının artacağı şəkildə qiymətləndirilir.

2001-2009 cü illərdə Bankın ayırdığı və əsasən yoxsulluğun azaldılmasına, özəl sektorun inkişafına istiqamətləndirilən kreditlərin ümumi həcmi 190 milyon dollar olmuşdur. 2009-cü ilin əvvəllərinə qədər bank ölkəyə 28 texniki yardım layihəsi çərçivəsində 20.5 milyon dollar qrant ayırmışdır.

2009-2012-ci illər arasında Asiya İnkişaf Bankı (ADB) Azərbaycana 17 kredit ayırmağı planlaşdırmışdır. Asiya İnkişaf Bankı (ADB) 2011-ci ildə Azərbaycanla təxminən 300 milyon dollar kredit ayıracaqdır. ADB tərəfindən ayrı-lacaq vəsaitlər ölkədə kiçik həcmli kredit olaraq veriləcəkdir.

İslam İnkişaf Bankı ilə Əlaqələr

Digər tərəfdən Azərbaycan, 1992-ci ildən bəri İslam İnkişaf Bankı (IsDB)-nin üzvüdür.

2004-cü ildə IsDB ilə Ucar-Yevlax avtomobil yolunun inşası ilə bağlı 22 milyon dollar həcmində kredit ayrılması üçün anlaşma imzalandı. Kreditlər ilə uzunluğu 55 kilometr olan yolun yenidən tikilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu layihə 2006 cı ildə reallaşmışdır.

Bundan əlavə İslam İnkişaf Bankı ilə Xaçmaz elektrik istehsal mərkəzinin inşaatı, onun Yaşma-Dərbənd elektrik verici xəttinə birləşdirilməsi, Samur-Abşeron kanalının Vəlvələçay-Taxtakörpü hissəsinin inşaat layihələrinin qiymətləndirilməsi mövzusunda memorandum imzalanmışdır. İslam İnkişaf Bankı-nın həcmi 42.5 milyon dollar olan Samur-Abşeron kanalının Vəlvələçay-Taxtakörpü hissəsinin inşasına təxminən 10 milyon dollar ayıracaqdır. Bundanəlavə, İslam İnkişaf Bankı Xaçmaz elektrik istehsal mərkəzi tikintisinə və onun Yaşma-Dərbənd elektrik verici xəttinə birləşdirilməsinə 13.5 milyon dollar ayıracaqdır.

2004-cü ilin sonu etibarı ilə IsDB tərəfindən Azərbaycana 152 milyon dollar kredit vermişdir. Verilən kreditlər enerji sektoru ilə əlaqədar layihələrinin reallaşdırılmasına, yolların yenidən tikintisinə, su və kanalizasiya sisteminin yaxşılaşdırmasına istiqamətləndirilmişdir. Bundan əlavə, IsDB Azərbaycanın müəsisələri ilə, bu çərçivədə kiçik və orta həcmli müəsisələr ilə idxal-ixrac fəaliyyətlərinin kreditləndirilməsi ilə əlaqədar əməkdaşlığına maraq göstərir.

İslam İnkişaf Bankı kommunikasiya və enerji layihələrinin reallaşdırılması, özəl sektorun inkişafına kömək məqsədiylə Azərbaycana 2005-ci ildə 58 milyon dollar kredit ayırmışdır. Eyni zamanda məcburi köçkünlərin həyat şəraitlərinin yaxşılaşdırması məqsədiylə bank tərəfindən 1,5 milyon dollar həcmində qrant ayrılması nəzərdə tutulmuşdur.

Almaniya İnkişaf Bankı ilə Əlaqələr

Almaniya İnkişaf Bankı ilə Azərbaycan Maliyyə Nazirliyi tərəfindən 1999-cu ildə Almaniya-Azərbaycan Fondu (AAF) qurulmuşdur. Bu fondun fəaliyyətləri kiçik və orta həcmli müəsisələrin kredit imkanı qarşılanmasına vəsait ayırmaqdır.

2003-cü ildə Almaniya-Azərbaycan Fondunun (AAF) əməkdaşlıq içində olduğu banklar miqdarı 5.96 milyon avro olan 751 kredit verdi. 2003-cü ilin so-nunda Almaniya və Azərbaycan hökumətləri arasında AAF vəsaitlərinin 3.6 mil-yon Avrodan 8.7 milyon Avroya artırılması haqqında müqvilə imzalanmışdır.

AAF-ın 2004-cü il Azərbaycandakı büdcəsi 666 kredit üzrə 3.3 milyon avrodur. AAF, Azərbaycanda fəaliyyətə başladığı 2001-ci ildən etibarən, kiçik və orta həcmli müəssisələr üçün ümumi miqdarı 9 milyon Avro olan 927 kredit vermişdir. AAF-nın 2004-cü ildə əsas məqsədi regional kreditləndirmənin sürətləndirilməsi və əməkdaşlıq etdiyi bankların fəaliyyətlərinin artırılmasına kömək edilməsidir.

Almaniya İnkişaf Bankının (KfW) maliyyə sektoru üzrə ayırdığı kreditlər əsasən, özəl sektorun dəstəklənməsində və "depozitlərin sigortalanması fondu" layihəsində istifadə olunur.

Almaniyanın KfW Bankının krediti hesabına Gəncə və Şəkinin su təchizatı və kanalizasiya sistemi də yenidən qurulacaqdır.

Qaradəniz Ticarət və İnkişaf Bankı ilə Əlaqələr

Azərbaycan, 1997-ci ildə Qaradəniz Ticarət və İnkişaf Bankı (BSTDB)-nın üzvü olmuşdur. Təşkilat Azərbaycanda fəaliyyətlərini ümumi olaraq; qeyri-neft sektorlarda istifadə olunan layihələrə, özəl müəssisələrin yenidən qurulması və

inkişafına yardım etmək məqsədiylə maliyyə yardımları olmaq üzrə ixtisaslaşmışdır. BSTDB, telekommunikasiya, nəqliyyat, istehsal, kənd təsərrüfatı sektor ilə bağlı layihələrin maliyyələşdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

GU(Ö)AM

Rusiyanın Müstəqil Dövlətlər Birliyinin üzvləri üzərində daha çox güclü olmasını təşkil edəcək siyasətinə qarşı olan Azərbaycan, GU(Ö)AM (Gürcüstan- Ukrayna-Özbəkistan-Azərbaycan-Moldaviya) olaraq bilinən bir alternativ regional birliyin qurulması təşəbbüsü ilə çıxış etmişdir. Üzv ölkələr arasında siyasi, iqtisadi və strateji ittifaqı təşkil etməyi hədəfləyən, müstəqil və torpaq bütünlüyü prinsiplərini əməkdaşlıq içində gücləndirməyi hədəfləyən

təşkilat, 1997-ci ildə quruldu. GU(Ö)AM-ın quruluş məqsədləri belə sıralana bilər:

1. Sovetlər İttifaqının dağılmasından sonra sosialist bloka daxil olan dövlətlər

müxtəlif qeyri-müəyyənliklərlə qarşı qarşıya qaldılar. Regionda siyasi boşluğun olması diqqət çəkməyə başladı. Beləcə, keçmiş post-sovet məkanı, xüsusi ilə də Qara dəniz və Xəzər hövzəsi dünyanın güc mərkəzi olma iddiasındakı ölkələrin mənfəətlərinin kəsişmə nöqtələrindən biri halına gəldi. Bu vəziyyət region ölkələrini müstəqilliklərini qoruma məqsədiylə bir araya gəlməyə sövq etmişdir.

2. Region enerji ehtiyatlarının istehsalı ilə əlaqədar “Əsrin müqaviləsi” layihəsi ilə, enerji ehtiyatlarının hansı yollarla ixrac ediləcəyinə dair mübahisələri də gündəmə gəldi. Hazırdakı boru xətlərinin Rusyanın nəzarəti altında olması isə şübhə qaynağı idi. Bu vəziyyət, ən etibarlı ixrac yolunun seçilməsi üçün region ölkələri arasında iqtisadi və siyasi əlaqələrin qurulmasını, bir regional birliyin qurulmasını zəruri qılmışdır. Gürcüstan, Ukrayna, Azərbaycan və Moldoviya arasındakı iqtisadi əməkdaşlıq ittifaqı imkanlarının inkişafı məqsədiylə qurulan bu yeni təşkilata 1999- cu ildə Özbəkistan da daxil oldu. Ancaq, Özbəkistan, 2002-ci ildə təşkilatın fəaliyyətini qənaətbəxş hesab etmədiyinə görə öz üzvlüyünü dondurmaq qərarını verdi və hal hazırda müşahidəçi statusunda təşkilatda iştirak edir. Azərbaycan neftinin Gürcüstandan keçən boru xətti ilə Qaradəniz limanından tankerlərlə Ukraynaya və Moldoviyaya çatdırılması bu ittifaq üçün mühüm bir amildir. Zamanla GU(Ö)AM-da struktur dəyişikliyi və genişlənmə cəhdləri gündəmə gəlmişdir. Türkiyə, Bolqarıstan və Rumıniyanın ittifaqa üzvlüyü müzakirə edilmişdir. Bu proses xüsusilə Ukrayna və Gürcüstanda baş verən siyasi inkişaf və dəyişikliklərdən sonra sıxlaşmışdır. ABŞ-ın ittifaqa dəstək sözü isə GU(Ö)AM-ın gələcəyi diqqət çəkicidir.

5. İNTEQRASIYADA YENİ MƏQSƏDLƏR

Aşağıda Azərbaycanın beynəlxalq iqtisadi integrasiyası çərçivəsində, beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrində yeni məqsəd olaraq Dünya Ticarət Təşkilatına üzvlük, regional iqtisadi münasibətlər baxımından isə, “Türk İqtisadi İttifaqı” na ya da “Avrasiya İqtisadi İttifaqı” düşüncəsi altbaşıqlarına toxunulacaqdır.

“Türk İqtisadi İttifaqı” ya da “Avrasiya İqtisadi İttifaqı” Düşüncəsi

SSRİ dağıldıqdan sonra, müstəqillik qazanan yeni Türk respublikalarının enerji ixrac potensialı, enerji ehtiyatları baxımından böyük ölçüdə xaricdən asılı olan Türkiyənin də bu dilemmadan azad olması üçün fürsət olmuşdur. Türkiyə və yeni Türk respublikaları arasında iqtisadi, siyasi və mədəni sahələrdə möhkəm əlaqələrin inkişaf etməsinin də təsiriylə, neft və təbii qazın, Türkiyə ərazisindən keçərək qərb bazarlarına çatdırılması ilə yeni Türk respublikalarının siyasi müstəqilliklərini inkişaf etdirəcək şəkildə iqtisadi müstəqillik və inkişaflarını həyata keçirtmələri, həm də mühüm bir enerji qaynağı əldə etmək mümkün olacaqdır. Enerji ehtiyatı nəqlinin Türkiyə ərazisindən keçirilməsi, şübhəsiz Türkiyənin qitələrarası geo-siyasi əhəmiyyətini də artıracaqdır. Ancaq, Türkiyə və yeni Türk respublikaları arasındakı iqtisadi əlaqələrin adının, “Türkiyə İqtisadi İttifaqı”, “Müştərək Türk Bazarı” və bir az da hissi və həmasi duyğuların hərəkətə keçməsiylə “Türk İttifaqı” şəklində bir təşkilatlanmaya gedən bir qurum olaraq səsləndirilməsi düzgün deyil. Hətta bu şəkildə bir oluşuma gedən yol və hədəf müəyyən etmə, Türkiyənin və Yeni Türk respublikaları arasında iqtisadi əlaqələrin arzu edilənsəviyyədə inkişafına bəzi əngəllərin qoyulmasında və enerji ehtiyatlarının qərb bazarlarına ixraca dair əsas güzərgahların müəyyənləşdirilməsində, Türkiyəyə keçid xəttlərin həyata keçmə ehtimalında ən əsas səbəblərdən biridir. Türkiyənin qabağına çıxan fürsətləri dəyərləndirərək, enerji ixrac xəttlərində keçid ölkəsi olaması ilə həm iqtisadi baxımdan inkişaf etməsi, həm də yeni Türk respublikaları ilə münasibətlərini inkişaf etdirməsi; ancaq, bu prosesdə həm qərb mənfəətləri ilə üst-üstə düşəcək, həm də qərbə alternativ muhtemel oluşumlara zəmin hazırlama kimi bir niyətin olmadığını yaşadacaq şəkildə regiona dair bir siyasət izləməsi ilə mümkün ola biləcəkdir. Xüsusilə, müstəqilliyini əldə edən yeni Türk respublikaları ilə daha sürətli şəkildə inkişaf etdirməsindəki əngəllərin və Türkiyə keçidli enerji ehtiyatı nəql xəttlərinin həyata keçirilməsindəki şübhələrin aradan qaldırılması üçün, Türkiyə, ilk olaraq regionda mədəniyyətlər arasındakı sərhəd ölkəsi olma fürsətini dəyərləndirərək, könüllü təşkilatlar tərəfindən başlatılan və rəsmi təşkilatlar tərəfindən mənimsənən mədəniyyətlər arasındakı dialoq söylərində daha aktiv rol almalıdır. Bundan əlavə Türkiyə və yeni Türk respublikaları arasında “İttifaq” və “Müştərək Bazar” ifadələrini ehtiva etməyəcək bir mahiyyətdə, iqtisadi münasibətlərin inkişafına nail olacaq “müttəfiqliklərə” əhəmiyyət verməlidir. Hətta bu münasibətlərin regiondakı digər ölkələri də əhatə dairəsinə almasına diqqət göstərilməlidir. Bu çərçivədə gələcəkdə yaradılması üçün müxtəlif fəaliyyətlərin gündəmə

gətirildiyi “Avrasiya İqtisadi İttifaqı” şəklində geniş iştiraklı bir iqtisadi ittifaq düşüncəsi diqqət çəkici və mənalıdır.

REGIONAL İQTİSADI ƏLAQƏLƏR

Azərbaycan eyni zamanda bəzi regional təşkilatların da üzvüdür. Bunlardan ən əhəmiyyətliləri Qaradəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, Müstəqil Dövlətlər Birliyi, İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı və GU(Ö)AM (Gürcüstan, Ukrayna, Özbəkistan, Azərbaycan, Moldaviya)dır.

Müstəqil Dövlətlər Birliyi

Sovetlər İttifaqının üç slavyan ölkəsi olan Rusya Federasiyası, Belarusiya və Ukraynanın liderləri 1991-ci ilin 8 dekabrında bir araya gələrək Sovet Sosialist Respublikalar İttifaqının (SSRİ) rəsmi olaraq dağıldığını və bu siyasi ittifaqın

yerini alacaq yeni bir İttifaqın, “Müstəqil Dövlətlər Birliyi (MDB)”nin qurulduğunu açıqladılar. Bu açıqlamadan qısa bir müddət sonra, 1991-ci ilin 21 dekabrında Qazaxıstanın Alma-ata şəhərində “Alma ata Deklarasiyası” olaraq bilinən Müstəqil Dövlətlər Birliyinin quruluş bəyannaməsi imzalandı. Beləliklə, SSRİnin beynəlxalq bir statusu hüquqi olaraq sona çatdı. Azərbaycan isə, 1993-cü ilin sentyabrında Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olmuşdur.

Üzv dövlətlər					
Dövlətlər		Qoşulmaq haqqında razılıq	Nizamnamənin təsdiqlənməsi	Qeydlər	
Azərbaycan		24 sentyabr 1993	24 sentyabr 1993		
Belarus		10 dekabr 1991	18 yanvar 1994	Qurucu dövlət	
Ermənistan		18 fevral 1992	16 mart 1994	Qurucu dövlət	
Qazaxıstan		23 dekabr 1991	20 aprel 1994	Qurucu dövlət	
Qırğızıstan		6 mart 1992	12 aprel 1994	Qurucu dövlət	
Moldova		8 aprel 1994	15 aprel 1994		
Özbəkistan		4 yanvar 1992	9 fevral 1994	Qurucu dövlət	
Rusiya		12 dekabr 1991	20 iyul 1993	Qurucu dövlət	
Tacikistan		26 iyun 1993	4 avqust 1993		
Əlaqəli dövlətlər					
Türkmenistan		26 dekabr 1991	Təsdiqləməyib	Qurucu dövlət. 2005-ci ildən əlaqəli dövlət.	
Keçmiş üzv dövlətlər					
Ölkə	Qoşulmaq haqqında razılıq	Nizamnamənin təsdiqlənməsi	Çəkilmə	Qüvvəyə minməsi	Qeydlər
Ukrayna	10 Dekabr 1991	Təsdiqləməyib	2014	2014	

Gürcüstan	3 Dekabr 1993	19 Aprel 1994	18 Avqust 2008	18 Avqust 2009	

XARİCİ BORCUN MƏNBƏLƏR ÜZRƏ QURULUŞU

Enerji sektoru, su sektoru və digər bu nov qlobal sektorlara ayrılan kreditlər üzrə Yaponiya birinci yerdədir.

01 yanvar 2016-cı il tarixinə Azərbaycan Respublikasının xarici dövlət borcu 6,894.3 milyon ABŞ dolları (10,751.0 milyon manat), xarici dövlət borcunun Ümumi Daxili Məhsula (ÜDM) olan nisbəti 19.8 faiz təşkil etmişdir. Borca hökumətin birbaşa öhdəlikləri və dövlət zamanətilə cəlb edilmiş kreditlər üzrə şərti öhdəliklər daxil edilmişdir.

Borc vəsaitlərinin 58.6 faizi hesabat dövründən sonra 10 ilə qədər olan müddətdə, 32.9 faizi 10 ildən 20 ilə qədər olan müddətdə, 8.5 faizi isə 20 ildən yuxarı olan müddətdə kreditlərə qaytarılmalıdır.

01 yanvar 2016-cı il tarixi vəziyyətinə xarici dövlət borc üzrə alınan kreditlərin valyuta tərkibi aşağıdakı kimi olmuşdur: XBH (Beynəlxalq Valyuta Fondunun Xüsusi Borcalma Hüquqları) – 8.8 faiz, valyutalar üzrə isə ABŞ dolları ilə – 66.3 faiz, avro – 20.4 faiz, yapon yeni – 2.5 faiz, BƏƏ dirhəmi – 0.8 faiz, İslam dinarı – 0.6 faiz, Səudiyyə rialı – 0.4 faiz, Küveyt dinarı – 0.2 faiz.

Əsasən Dünya Bankı, Asiya İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, Yaponiya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Agentliyi və digər beynəlxalq maliyyə qurumlarından cəlb edilmiş vəsaitlər iqtisadi islahatlar proqramlarının dəstəklənməsi, infrastrukturun bərpası və yenidən qurulması, habelə yol tikintisi, regionların su təchizatının yaxşılaşdırılması, dəmir yolu nəqliyyatı xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi, sənaye və s. sahələrə istifadə edilmişdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Aras O. N., Süleymanov E. (2010), “Azərbaycan iqtisadiyyatı”, Bakı: Şərq-Qərb. <http://ebooks.azlibnet.az/book-qUreBt0n.html>

2. Azərbaycanın statistik göstəriciləri.
http://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/
3. Bağırzadə E. (2011), “Bağımsızlığının XX. Yılında Azərbaycan Cumhuriyyəti Ekonomisi”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyə Araştırmaları Dergisi, Güz (15), s. 277-312.
<http://elsenbagirzade.files.wordpress.com/2011/03/bagimsizliginin-20-yilinda.pdf>
4. www.economy.gov.az – İqtisadiyyat və Sənaye Nazirliyi
5. www.wto.org – Azərbaycan və Dünya Ticarət Təşkilatı
6. www.mfa.gov.az – Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyi